

Robert Hofrichter & Peter Janoviček

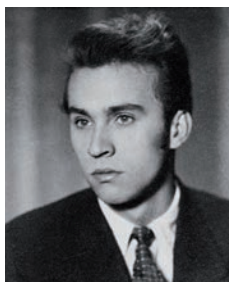
Z Prešporku do Solnohradu

*Strednou Európou
proti prúdu času*

Z Prešporku do Solnohradu

*Strednou Európou
proti prúdu času*

*Túto knihu venujú syn a vnuk
svojmú otcovi a starému otcovi Hofimu,
Bratislavčanovi vyhnanému z vlasti,
ktorý nemal možnosť zažiť pád železnej
opony ani novú Európu.*

Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., 2018
Text © Robert Hofrichter, Peter Janoviček, Magda Vášáryová, 2014, 2018
Translation © Katarína Šmidtová, 2018
Design © Braňo Gajdoš, 2018

Robert Hofrichter & Peter Janoviček

Z Prešporku do Solnohradu

*Strednou Európou
proti prúdu času*

Obsah

- 8 **Kedy si konečne Dunaj privlastníme?**
Magda Vášáryová
- 10 **Autori k slovenskému vydaniu**
Robert Hofrichter, Peter Janoviček
- 12 **Strýko a synovec o viacnásobnej identite a západo-východnom šovinizme**
Predslov rakúskeho vydania
- 22 **Európska únia je veľká šanca pre naše národy**
Rozhovor s Milanom Lasicom
- 26 **Juraj Jánošík bol grázel, Johann Georg Grasel tiež**
Ako dobre poznáme svojich susedov?
- 36 **Prešporok a Salzburg v súzvuku dejín**
Od keltského kmeňa Bójov po Adolfa Hitlera
- 60 **Geografia predsudkov**
Za Viedňou sa začína Balkán
- 70 **Čo je nemecké a čo rakúske?**
Beethoven bol Viedňan, Hitler Nemec – a čo boli starí Prešporáci?
- 80 **Boli starí Prešporáci Nemci alebo Rakúšania?**
Rozhovor s Friedrichom Gottasom
- 86 **Kríž s Nemcami, kríž s Maďarmi**
Nemci o Maďaroch a Slovanoch, Maďari o Slovanoch: o politickej korektnosti ešte nebola reč...
- 92 **Nacionalizmus: Koľko prastarých otcov má človek?**
Príbeh o 18 446 744 073 709 551 615 ryžových zrnkách
- 108 **Bratislava, Pozsony, Pressburg**
Slovenské alebo maďarské mesto?
- 116 **Petőfi a Hviezdoslav: dvaja básnici, dva národy, dva jazyky**
Je načase zoskupiť sa do boja...
- 122 **Liszt Ferencz: Až do smrti zostanem Maďarom**
K akej národnosti sa hlásil svokor Richarda Wagnera?
- 128 **Mária Terézia musela ustúpiť**
Život je neustála zmena

- 132 **Nebudeš plávať v tej istej rieke dvakrát**
Z denníkov strýka pre synovca v Bratislave
- 142 **Mesto žije svoj život**
Synovec z Bratislavy strýkovi v Salzburgu
- 146 **Maďarsko-slovenský lexikón provokačných pojmov**
Veľké túžby, nespravodlivá história
- 158 **Staré dobré časy a zánik mojej vlasti**
Rozpad monarchie v denníkoch starej mamy
- 174 **Jazdecká socha Svätopluka a Hitlerov vazal**
Dlhá cesta Slovákov k samostatnosti
- 184 **Česko, malebná krajina v srdci Európy**
Dedičstvo Jana Husa a Bielej hory
- 190 **Bude to dlhá cesta s nejasným koncom**
Rozhovor s Fedorom Gálom
- 196 **Európska únia sa musí priblížiť svojim občanom**
Knieža a politik Karel Schwarzenberg
- 200 **Osveta je vždy lepšia než zatajovanie**
Rozhovor s Barbarou Coudenhove-Kalergi
- 204 **Dekréty prezidenta Beneša**
Okno za okno, zub za zub
- 218 **Stratený svet Chatama Sofera**
Po stopách diaspóry na Dunaji
- 230 **Stredná Európa nemá krajší kút...**
Prichádzame do mesta Salzburg na rieke Salzach
- 238 **Rock Me Amadeus**
Najväčší syn Salzburgu cestuje do Prešporku

Poďakovanie

Bibliografia

Zdroje ilustrácií

Kedy si konečne Dunaj privlastníme?

Magda Vášáryová

Narodená 26. augusta 1948 v Banskej Štiavnici.

Slovenská politička, diplomatka a bývalá herečka.

*V rokoch 1990 – 1992 pôsobila ako veľvyslankyňa
Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky v Rakúsku.*

Chodím k tej veľkej rieke často a vídam ľudí, jednotlivcov i rodinky, chalanov aj páriky ako stoja opretí o zábradlie a ticho, nepohnuto hľadajú na rýchly a silný tok európskej veľriecky, ktorá tečie aj našou krajinou, Slovenskom. Určite to nie je nový zvyk. Stáročia takto ľudia stáli a hľadali na neprekročiteľný silný prúd Dunaja, túto hranicu túžob i zdroj nezastaviteľnej energie. Stáročia bojovali, intrigovali, obsadzovali i spolupracovali. Aj ja tam stávam očarená, zhlboka dýcham čerstvý vzduch a znovu sa radujem, že už môžem našu časť rieky považovať za dostupnú pre nás, tú, ktorá spája ľudí pozdĺž toku naprieč jazykovými bariérami, nesplneným snom o hegemonii či konfliktným predstavám o spoločnej minulosti. Generáciami sme sa naň pozerali radšej zďaľky, dokonca spoza elektrického plotu. Nedá veľkú námahu predstaviť si aj dnes tie skoky do vody a vypätie, ktoré predstavovalo vyplávanie na druhom brehu, na brehu slobody. Dunaj to niektorým umožnil, iných zahubil. Od Rimanov až po nás. Jeho vody ľahostajne odnášajú náreky i slzy, tajné pošty i nešťastne stratené veci či duše. Rieke je to jedno a ďalej sa valí okolo nás. Nevšíma si nedorozumenia,

tragédie, akých sa odohralo na jeho brehoch nespočetne, nezaujímajú ju naše problémy. Len si tak tečie.

Dnes stojíme slobodne úplne blízko pri brehu, môžeme si vybrať loď a iba sa tak previezť od sútoku dvoch riečok až po dunajskú deltu. Rýchlo sme si zvykli na bezprostredný styk s ním. Umožňuje nám osobne poznať tých, čo sú tiež spriaznení s Dunajom, pomáha nám obnoviť si pamäť našich predkov, pre ktorých bol riekou uprostred mohutnej ríše, nie hranicou.

Snáď nám dovoľí odbúrať z nášho kultúrneho kódu posledného storočia pocit, že sa zbytočne snaží nás všetkých na jeho brehoch spájať. Že sme si zvykli žiť bez jeho energie a radšej vylezieme na naše vysoké hory, odkiaľ ho nevidno. Kde na nás nedosiahne, nech by sa akokoľvek rozvodnil. Kde je také ľahké zabudnúť na jeho slobodný európsky tok.

Aj knihy, ako je táto, a autori, ako sú títo, nám nechcú dovoliť zabudnúť. A preto im patrí vďaka. Vyzývajú nás, aby sme sa prestali obracať k Dunaju chrbtom, aby sme zliezli z lazov a pripojili sa k ostatným dunajským národom a nie-

čo pre riekou i na rieke urobili. Tá chladná voda, ktorá plynie okolo nás deň i noc, je výzvou, upozorňujú. Nenechávajme ju plynúť bez našej odpovede.

Autori k slovenskému vydaniu

Robert Hofrichter

Peter Janoviček

Bratislava je našim rodným mestom. Typicky prešporské rodinné zázemie nám celý život vstúpovalo hodnoty tolerancie a porozumenia. V strednej Európe sa národy natoľko premiešali, že znovu ožívajúci nacionalizmus nám pripadal neadekvátny a smiešny. Úprimne, kto si v tejto časti Európy môže s pokojným svedomím povedať, že jeho predkovia neboli národnostne pomiešaní? Veď aj dnešná veda dokázala, že je to tak nielen v Európe, ale na celom svete.

Od emigrácie v roku 1981 žijem – ako starší z dvojice autorov – v rakúskom Salzburgu a kontakty so synovcom – mladším z tejto dvojice – som mohol zintenzívniť až po páde železnej opony. Pred niekoľkými rokmi sme začali snívať o spoločnej knihe, ktorá by tematicky spojila naše spoločné rodné mesto s novým domovom jedného z nás v Salzburgu. Kniha napísaná najskôr v nemčine vyšla v roku 2014 a teraz držíte v rukách jej slovenské vydanie.

Považovali sme za nepatričné, aby slovenské vydanie bolo len jednoduchým prekladom. Veď vysvetľovať slovenskému čitateľovi, kto bol Juraj Jánošík alebo čo je parenica – potrebné pre ra-

kúskeho čitateľa –, by bolo na Slovensku asi smiešne. Viac sme sa preto venovali spoločensko-historickým aspektom Rakúska, o ktorých zase veľa nevedia mnohí Slováci.

Čo je vlastne rakúske a čo nemecké? Táto zdanlivo jednoduchá otázka je zložitejšia, než sa na prvý pohľad zdá. Až do konca druhej svetovej vojny totiž naši po nemecky hovoriaci susedia chceli byť stoj čo stoj Nemcami. Po vojne však prišiel zlom a definitívne sa v nich upevnilo dovtedy driemajúce rakúske národné povedomie. Zrazu s Nemcami nechceli mať veľa spoločného.

Náš otec a starý otec, ktorého sme volali *Hofi* (v skutočnosti sa volal Alojz alebo presnejšie Alajos Hofrichter), s nami hovoril hlavne po maďarsky. Jeho otec sa pritom narodil vo Viedni. Dedo a pradedo z druhej strany Leopold Altdorffer zase staršieho z autorov učil po nemecky a trápil ho gramatickými formami plusquamperfekta. Jeho manželka *Luisi* sa do konca života nenaučila po česky ani po slovensky. Vyrastajúc v týchto typicky prešporských rodinách a v prostredí, v ktorom akoby sa čas „Ferenc Jošku“ zastavil, nebolo možné nepostrehnúť, že existujú akési národnostne-jazykovo-historicky poznačené vzťahy medzi ľuďmi, ktorí tu žijú. Napríklad strýko ešte ako dieťa v škole počúval výčitku, že „nás 1 000 rokov utláčali“.

V našom pátraní po nezmyselnosti nacionalizmu sme oslovili známeho bratislavského genetika doc. Vladimíra Feráka, ktorého vedecké poznatky vám predstavíme. Dozviete sa tiež, že po stáročia Bratislava nebola väčšinou ani maďarským, ani slovenským mestom. Priblížime si tolerantnú prešporskú spoločnosť, v ktorej spolu dlhé roky dokázali pokojne spolunažívať rôzne národnosti.

Počas štyroch rokov od vydania našej knihy v nemčine sa svet zmenil. Vývoj v zámorí aj v Európe v nás vzbudzuje vážne obavy. Potreba tolerancie a porozumenia, čo našou knihou zdôrazňujeme, je väčšia než pred niekoľkými rokmi. Vtedy sa zdalo, že európske totality skončili a uberáme sa smerom k demokratickej budúcnosti. Temní duchovia nacionalizmu, autoritárstva či dokonca fašizmu však na starom kontinente opäť strašia, a to silnejšie, než by to ešte prednedávnom ktokoľvek považoval za možné. Niečo zásadné sa mení v povedomí ľudí, k čomu nemalou mierou prispieva aj digitalizácia dnešného sveta. Ľudia sa nechajú ľahko ovplyvniť internetom a neskúmajú pravdivosť prijatých informácií.

Migračná kríza, množstvo vojen vo svete a politická nejednotnosť pri riešení problémov vyvolávajú v ľuďoch pocity strachu a neistoty z budúcnosti. Z tejto ľudskej úzkosti ťazia niektorí politici, zasievajúci nebezpečné semená rôznych „-izmov“, ktoré sa zdali byť dávno zabudnuté. Naše historické cestopisy preto vyjadrujú aj silné volanie autorov po ocenení projektu spoločnej Európy ako zdroja mierového spolunažívania európskych národov. Podporujeme snahy o reformy toho, čo ešte nie je v Európskej únii ideálne, aby sme predišli opätovnému návratu k, podľa nás, prekonaným národným ideológiám. Takéto smerovanie ľudstvu ešte nikdy nič dobré nepriineslo a najmä v podmienkach globalizovaného sveta 21. storočia ani priniesť nemôže.

Pokiaľ pri čítaní našej knihy narazíte na myšlienky, ktoré sa vám budú zdať anachronické, zoberte prosím do úvahy, že od ich napísania ubehol už nejaký čas. Veď aj za posledných päť rokov sa svet radikálne zmenil...

Strýko a synovec o viacnásobnej identite a západo–východnom šovinizme

Predslov rakúskeho vydania

Predstavujú sa rakúsky kozmopolitický strýko zo Salzburgu a jeho slovenský synovec z Bratislavy. Obaja sa narodili v Bratislave, dnes hlavnom meste ešte mladej Slovenskej republiky. Kedysi bývala Bratislava Prešporkom a 250 rokov bola hlavným mestom Uhorského kráľovstva. Vždy to však bolo prevažne nemecké mesto s mnohými jazykmi a menšinami. Historický základ, za ktorým možno tušiť napínavé príbehy...

Milý čitateľ,

„kto si nepamätá minulosť, je odsúdený ju zopakovať,“ napísal americký filozof George Santanaya. Cítim to tak isto, preto bolo naším želaním písať o zmenách posledných storočí na území niekdajšej habsburskej ríše, konkrétne tesne vedľa srdca tejto obrovskej ríše v Prešporku na Dunaji. Tam sa aj začínajú historické a autobiografické potulky autorov časťami c. a k. monarchie. V cieľi cesty a rozprávania dorazíme do krásneho starobylého mesta Salzburg alebo Solnohrad na rieke Salzach, ležiacom na severnom okraji Álp. Práve ten sa stal pre časť našej širšej rodiny po roku 1945 novým domovom, následne sa v roku 1968 pridali ďalší príbuzní a nakoniec strýko v roku 1981. Bratislava a Salzburg: dve významné, hoci v porovnaní s Viedňou, Budapešťou a Prahou menšie mestá bývalej cisárskej ríše, ktoré možno na prvý pohľad nemajú veľa spoločné. Takéto hodnotenie by však bolo príliš povrchné – prečo si to myslíme, sa dočítate ďalej. Spojovací článok siaha až do čias Keltovej a Rimanovej a dnes je živší než kedykoľvek predtým. A ide o viac ako len o topografickú

spojitosť, ktorú skôr žartovne vyzdvihujeme ako vážnu: že obe mestá vybudovali pri rieke, nad ktorou stojí vrch s mohutným hradom týčiacim sa k oblohe.

Napriek dávnej historickej spojitosti zostávajú Bratislava a Salzburg v mnohých ohľadoch rozdielnymi svetmi, hoci zároveň aj podobnými. Napodiv sedí oboje – spájajúce aj deliace –, ako to často v dejinách a v živote vôbec býva. Najväčšiu priepasť, čo spôsobuje očividné rozdiely až dodnes, zanechalo pravdepodobne viac ako štyridsať rokov politického rozdelenia Európy. Napriek tomu, že z Bratislavy po rakúsku hranicu je to iba niekoľko sto metrov a z jedného mesta do druhého treba autom prejsť len asi 370 kilometrov. Na porovnanie – z Ríma do Londýna by to bola približne pätnásobná vzdialenosť.

Pri všetkých našich retrospektívach je stredobodom to, čo stredoeurópske mestá spája. Síce sa venujeme aj tomu, čo ich rozdeľuje, ale len preto, aby sme s o to väčšou vášňou vyzdvihli náš cieľ.

Slováci nazývali Bratislavu do roku 1918 Prešporokom, čo predstavuje slavizovanú transkripciu slova Pressburg. Názov mesta *Bratislava* v tom čase ešte neexistoval. V dnešnej forme ho zaviedli až po prvej svetovej vojne v roku 1919 – po tom, čo sa najprv krátko koketovalo s kreáciou *Wilsonovo mesto* na počesť amerického prezidenta Woodrowa Wilsona, ktorý sa zaslúžil o vznik spoločného štátu Čechov a Slovákov.

Čisto historicky a jazykovo najodôvodnenejším názvom mesta na Dunaji by bol zjavne Pressburg, pretože prevažná väčšina obyvateľov po stáročia hovorila po nemecky, dokonca aj v tých slávnych časoch, keď v Prešporoku uhorským panovníkom kládli na hlavu kráľovskú

korunu. Inak sa vtedy nedalo, lebo ďalej na juhovýchode v Budíne hrozilo turecké nebezpečenstvo.

Najdôležitejšími protagonistami našich dejín sú Slováci a Česi, označovaní štandardným klišé menšieho, respektíve mladšieho a väčšieho, prípadne aj staršieho brata, ďalej Maďari (najosamelejší národ Európy, čo možno ani nie je čisté klišé) a Rakúšania, prípadne skôr Nemci, keďže v našom regióne sa jedni od druhých ťažko rozlišujú (aj na to máme dôkazy). Samostatná rakúska národná identita je skutočne mladý fenomén a Prešporok bol napriek blízkosti k dnešnej rakúskej hranici vždy prevažne nemeckým mestom. Autori boli v dôsledku svojich rešerší sami trochu prekvapení, aké nemecké sú ich korene.

Pri pátraní sme boli odkázaní na historikov najrôznejších názorov a v tejto súvislosti sme narazili na poznatok, ktorý formuloval Samuel Butler už dávno pred nami: „Rozdiel medzi Bohom a historikmi je hlavne v tom, že Boh už nemôže minulosť zmeniť.“ Okrem historikov sme sa pýtali aj známych osobností verejného života z viacerých krajín a ich myšlienky rozhodujúcim spôsobom obohatili našu knihu.

V poslednom desaťročí vyšli mnohé diela s príbuznou tematikou, medzi nimi kniha Dietmara Griesera *Strýko z Bratislavy: Po rakúskych stopách na Slovensku* a Martina Leidenfrostu *Svet za Viedňou: Päťdesiat expedícií*. Dietmar Grieser predstavuje slávne osobnosti, ktoré pochádzajú z dnešného Slovenska. Možno ste vedeli, že Andy Warhol mal rusínske korene na východe Slovenska. Rakúšania to nevedia. Pomocou takýchto osobností Dietmar Grieser čitateľovi približuje, že Prešporok a Slovensko neležia „na Mesiaci“ a že Rakúsko s touto krajinou spája mnohé historicky aj kultúrne.

Inak koncipovaných je päťdesiat krátkych reportáží Martina Leidenfrost, ktorý už niekoľko rokov žije na Slovensku, naučil sa jazyk a píše zo svojej bezprostrednej skúsenosti. „Tak blízko a predsa tak ďaleko,“ by mohlo znieť jeho motto, pretože napriek blízkosti centra jeho života k predmetu jeho pozorovaní vyjadruje kniha určitý údiv nad inakosťou krajiny a jej obyvateľov. Či na tejto, alebo onej strane bývalej železnej opony, do jeho trochu zarazeného, úžasom prešpikovaného spôsobu nahliadania sú zahrnuté aj mestecká na východe Rakúska. Podľa jeho názoru sa možno k našej téme priblížiť trojakým spôsobom: v duchu stredoeurópskej nostalgie, v podobe východného gýča (celkom moderné) alebo v zmysle niečoho, čo Leidenfrost nazýva „investorský pátos“. Mali sme dojem, že Martin Leidenfrost nepodľahol východnej nostalgii. Čo sa nás týka, spôsob dva a tri môžeme pre našu knihu vylúčiť, pretože za „Východom“ nevyroníme ani slzu, a na investorov, ktorí si toto označenie naozaj zaslúžia, nemáme žiadny kontakt.

Nepadlo by nám ale ľahko úplne sa zrieknuť stredoeurópskej nostalgie. Sotva totiž unikneme pred skutočnosťou, že máme „dvojité“ alebo „trojité“ rodinné aj jazykové zázemie, túto osobitnú identitu, ktorá bola pred jednou, dvoma alebo tromi generáciami taká typická pre Prešporákov. Pre nás je dráždivou reminiscenciou, že Prešporok bol kedysi niečím ako predmestím Viedne, v oných „dobrých starých časoch“, o ktorých nadšene rozprávali stará mama aj starý otec.

Identita založená na troj- a viacjazyčnosti umožňuje duchovné príbuzenstvo s úplne rozdielnymi európskymi jazykovými a národnostnými rodinami, pohľad do rozdielnych duševných rozpoložení, analytický pohľad na rany,

čo do duší týchto národov vyryl priebeh dejín. Leidenfrost môže mať pravdu: stredoeurópska nostalgia je infekčná. Kedysi sme za vlády staručkého cisára patrili všetci k sebe...

Ako by sme si mohli zachovať potrebný odstup, keď zjednotená stredná Európa bola objektom našich túžob a súčasťou našej identity už za čias železnej opony? Stredná Európa vždy predstavovala našu duchovnú vlasť.

Pre „rozmaznaných“ ľudí zo Západu bola sloboda samozrejmosť, pre nás nie. Nechceme teda popierať, že dôsledky štyridsaťročného rozdelenia Európy sú prirafažujúce a citeľné všade v Bratislave a za bývalou železnou oponou vôbec. Ak sa zahĺbime do obľúbených „retro vysielaní“ v televízii, žasneme nad vtedajším svetom, ako sa prezentoval pred tridsiatimi, štyridsiatimi alebo päťdesiatimi rokmi. Turisti zo Západu vtedy prekvapene rozprávali o radoch ľudí stojacich pred obchodmi v ČSSR. Cítili sa, akoby sa o desaťročia vrátili v čase. Socialistické plánované hospodárstvo prinášalo zvláštne ovocie. Fenomenálny rozkvet európskeho hospodárstva po roku 1945 nám ušiel. Presne o týchto štyridsať rokoch. Ešte dnes nás často zabolí pohľad na naše rodné mesto, zničené staré budovy, ošumelosť niektorých starobylých uličiek a kútov.

Písať o Slovákoch je nemožné bez toho, aby sme sa nevenovali Maďarom. Konštatujeme to s vedomím, že niektorý slovenský čitateľ po tomto úvode označí našu knižku nálepkou „nehodné čítania“. Veľmi špecifický vzťah medzi Maďarmi a Slovákami budeme v našej knihe často vysvetľovať, pretože ešte stále nie sú zahojené rany a všetky resentimenty medzi týmito dvomi národmi. Človek túto problematiku chápe omnoho hlbšie, keď v tomto svete vyrás-

tol. Naši rakúski čitatelia tieto zvláštne vzťahy vôbec nepoznajú a nechápu.

Medzi rokmi 1563 a 1830 sa v Dóme sv. Martina uskutočnili korunovácie jedenástich kráľov a ôsmich kráľovien z rodu Habsburgovcov za monarchov Uhorského kráľovstva. Prešporok bol vlastne hlavným mestom už dlho predtým, než sa niektoré iné európske mestá stali metropolami. Slováci sa akosi nedokážu vyrovať s tým, že vtedy to nebolo „slovenské hlavné mesto“, ale hlavné mesto multietnického Uhorského kráľovstva. História Slovákov je však neoddeliteľne spojená s Uhorskom a na tom už nikto nič nemôže spätne zmeniť.

Maďari zase akoby zabúdali, že to bolo veľké a multietnické kráľovstvo, nielen kráľovstvo

Výhľad z kopca Kapuzinerberg na mesto Salzburg a pevnosť Hohensalzburg na dobovej pohľadnici.

jediného národa, Maďarov. Ostatné národy niekdajšej ríše poukazujú aj na to, že najmenej uhorských kráľov podľa materinského jazyka a pôvodu bolo – Maďarov.

Takmer žiadne problémy však nie sú s kedysi takým silným „germánskym prvkom“. Ten už dnes viac-menej patrí do histórie, k čomu prispeli aj Benešove dekréty, na ktoré sa na Slovensku a v Čechách často zabúda. My nezabúdame, pretože ich obeťou boli aj naši predkovia a príbuzní.

Východiskovým bodom našich potuliek je Bratislava. Srdce mesta sa nachádza pod Michalskou bránou (Michaelertor/ Míhály-kapu) vysokou 51 metrov, jedinou zachovanou bránou stredovekého mestského opevnenia, ktorá patrí k najstarším budovám Bratislavy. Staré budovy mesta však všeobecne obišli horšie. Ľuďom, čo sa tu narodili v šesťdesiatych rokoch 20. storočia alebo skôr, bijú tieto rany do očí obzvlášť bolestivo. V mnohom ohľade je v meste citeľný nedostatok kontinuity medzi včerajškom a dneskom, čo v takom rozsahu zriedka nájdeme v iných európskych hlavných mestách. Smrteľný úder dostal obraz Starého Mesta predovšetkým počas štyridsať rokov trvajúcich čias komunizmu, politického systému, ktorého zostal Salzburg ušetrený. Zničené boli celé štvrte okolo bratislavského hradného vrchu, aby sa vytvorilo miesto pre mestskú spojnicu a vybudovalo „UFO“ na moste nad Dunajom. Dnes sa zmrzačené centrum mesta počas turistickej sezóny necitlivým spôsobom mení na arénu lacného gýča a komercie pre prechádzajúcich turistov. Namiesto pravej ručnej práce zo slovenských Karpát a ovčieho syra z regiónov ako Liptov sa v obchodíčkoch, pri pohľade na ktoré sa natíska slovné spojenie „pranie peňazí“, predáva lacný čínsky tovar bez akejkoľvek autenticity (šťasti sa tento tovar podobá tovaru na ulici Getreidegasse v Salzburgu vrátane mozartovského gýča). Niektoré staré budovy chátrajú, pretože dodnes nie sú vyjasnené vlastnícke vzťahy po reštitúciách alebo preto, lebo chýbajú peniaze na reštaurovanie a investovanie do opráv, prípadne sú nehnuteľnosti predmetom špekulácií.

Konečná stanica našej literárnej cesty leží v pôvabnom meste Salzburg. V popredí stojí zámok Mirabell s parkom rovnakého mena, v pozadí pevnosť Hohensalzburg. „Oblasti Salzburgu, Neapola a Konštantínopola považujem za najkrajšie na zemi,“ povedal vraj slávny cestovateľ a vedec Alexander von Humboldt (1769 – 1859). Pamätná tabuľa s týmto citátom sa nachádza na vyhlídkovej terase pri kopci Mönchsberg powyše brány Klausentor, ktorá málo prekvapivo nesie meno Humboldtova terasa. Asi však ide o legendu, ako konštatuje Robert Hoffmann v jednej historickej analýze: „Výrok v dodnes zachovanej forme s najväčšou pravdepodobnosťou nie je autentický. Prvé objavenie sa citátu práve okolo roku 1870 hovorí omnoho viac za miestnu tvorbu legendy s cieľom trvalého spojenia mena svetoznámeho učenca s menom snaživého sezónneho mesta Salzburg.“ Ide teda zrejme len o dobový reklamný trik! Humboldt od 26. októbra 1797 do 27. apríla 1798 skutočne býval na Schanzlgasse č. 14 vo štvrti Kai Viertel v Salzburgu. Napriek tomuto švindľu nikto nepopiera, že Salzburg je prekrásne mesto, ktoré si dokázalo zachovať neporovnateľne viac svojej historickej podstaty ako Bratislava.

Ako uvádzajú moderné genetické štúdie, na pozadí rečovej bariéry troch skupín populácie sa ukazuje úzke príbuzenstvo, ktoré sa predtým nepovažovalo za možné.

Milý čitateľ, ak by ste nemali obzvlášť v oblube svojich európskych susedov, ktorí hovoria iným materinským jazykom, potom takmer s istotou môžete vychádzať z toho, že pri pohľade niekoľko desaťročí alebo storočí dozadu máte spoločných pra-pra-prastarých rodičov. Spravidla nemusíte ísť ďaleko do histórie. Postačili by tri, štyri alebo päť generácií.

Susedia s inými jazykmi sa od nás reálne, teda geneticky, nelíšia. Národy oblastí strednej Európy – Dunajskej oblasti a Karpatskej kotliny – sú si napriek inak znejúcim jazykom bližší, než si uvedomujeme. Nehovoria nám o tom nadšení paneurópski vizionári, ale populační genetici, ktorých pustíme k slovu.

Po prekonaní jazykových bariér existuje ešte iný, dodaleka siahajúci fenomén, ktorý by sme mohli označiť ako „západo-východný šovinizmus“. Sotva také niečo nájdete v nejakej dejepisnej knihe, napriek tomu to bola hmatateľná realita – totiž predstava „Západniarov“, že ľudia za tou osudnou oponou „žijú alebo skôr žili na stromoch“, a teda nie sú „zaostali“ len hospodársky. Táto sociopolitická kuriozita, názor, podľa ktorého sú tí na východe aj tí na juhu trochu menej vyspelí, je známa už od antiky.

Nevedomosť je vôbec ďaleko rozšíreným zlom. Často je zbrataná s predsudkami a stereotypmi, s pevne zakotvenými klišé v myslení a cítení. Okrem toho má nevedomosť sklon k tomu, aby vytvárala živnú pôdu pre nacionalizmus a šovinizmus. Primálo poznáme svojich susedov. Zdájú sa nám cudzí, niekedy dokonca „zaostali“.

Ak by kritici mali niekedy našu knižku hodnotiť ako malý príspevok k porozumeniu medzi

národmi v starobylom meste na Dunaji, na územiach ďalej až po Salzburg alebo dokonca ešte ďalej, teda pokus stimulovať myšlienku mierového spolunažívania národov bez anachronistického nacionalizmu, budú sa strýko a synovec z toho tešiť. Ani Slováci, ani Maďari „nemajú pravdu“, keď hovoria o histórii, takisto ani Česi či Nemci, respektíve Rakúšania.

Výrok známeho švajčiarskeho pedagóga Johana Heinricha Pestalozziho: „Je údelom ľudstva, že pravdu nemá ani jeden. Majú ju všetci, ale rozdelenú, a ten, kto sa učí len u jedného, nikdy sa nedozvie, čo vedia ostatní,“ sa nad všetky pochybnosti hodí na historické, sociologické a kultúrne vzťahy v dunajskom regióne a v Karpatskej kotline.

Salzburg a Bratislava
júl 2014 a marec 2018

Máme sa takmer tridsať rokov po páde východného bloku už lepšie?

Strýko píše, prečo bola táto kniha preňho dôležitá

Raz pred Vianocami som v Salzburgu so svojou manželkou navštívil hodinu tanca, kde sa staršie dámy a páni držiaci sa za ruky a tancujúc v kruhu tešili z ľudových tancov rôznych krajín a národov. Po poslednom gréckom či izraelskom tanci nasledovalo príjemné spoločné posedenie. Pochutnávali sme si na prinesenom vianočnom pečive, popíjali ušľachtilý mok a rozprávali sa o živote. Keďže som bol v tejto spoločnosti nový, porozprával som niečo z nášho životného príbehu vrátane terorizovania Štátnou bezpečnosťou,

môjho vyhodnenia z vysokej školy a následnej emigrácie.

Súcitne a s ustaraným výrazom v tvári sa ma potom vyslovene sympatická staršia dáma spýtala, či sa „už máme lepšie“. V prvom momente som nerozumel... Alebo, prečo mám niečo predstierať: Trvalo len zlomok sekundy a pochopil som. Veď to nebolo po prvý raz.

„A to je tá priepasť a to je zlé,“ píše vo svojej knihe *Svet za Viedňou* Rakúšan Martin Leidenfrost, ktorý už roky žije pri Bratislave. V štvrtom roku jeho slovenského exilu sa mu jeho nová vlasť často zdala nedosiahnuteľne cudzia. Hľadá do „hlbokej čiernej diery“, keď hovorí o neprikrášlenej pravde o vzťahoch Rakúšanov a Slovákov. „Čo by bolo, keby Slo-

Panoráma Bratislavy.

vensko a Rakúsko boli hospodársky na rovnakej úrovni? Povedzme, že na druhej strane by nebolo treba získavať žiadny náskok – mali by malé národy tohto regiónu potom ešte vôbec niečo spoločné?“

Leidenfrost cituje rakúsku matku vo veľkom nákupnom centre, ktorá svoje dieťa drží pevne v objatí, pretože je známe, že „Slováci neustále unášajú deti“.

V Salzburgu žijem od roku 1981, to je tridsaťsedem rokov, teda väčšiu časť svojho života. Mám nemecké meno, môj starý otec Hofrich-